Л.М. Блінова, здобувач

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні групи проблем, які існують в галузі житлово-комунального господарства. Визначено напрями розвитку на сучасному етапі в Україні.

The article examines the main problems in the sector of housing and utilities infrastructure. The basic directions of development are definedat the present stage in Ukraine.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, монополія, природна монополія, конкуренція, тарифи.

Keywords: housing and utilities infrastructure, monopoly, natural monopoly, competition, tariffs.

Розвиток національної економіки за останнє десятиріччя характеризується складністю та нестабільністю. Процеси, які відбувалися, не тільки не сприяли позитивним зрушенням в Україні, а й поставили велику кількість вітчизняних підприємств на межу банкрутства. Кризові явища, безумовно, вплинули і на функціонування галузі житлово-комунального господарства (ЖКГ), яка є однією із пріоритетних складових національної економіки. З огляду на весь спектр проблематики, особливої актуальності набуває питання дослідження стану галузі ЖКГ, оскільки її діяльність орієнтована на забезпечення відповідних умов життя населення та безпеки нації в цілому. Все це зумовлює необхідність комплексного аналізу стану житлово-комунального господарства з урахуванням галузевої специфіки.

Розглядаючи житлово-комунальне господарство як значну структурну одиницю національної економіки, слід пам'ятати, що воно має свої особливості функціонування, зокрема:

по-перше, специфіка галузі пов'язана з її багатоелементністю та комплексністю, яка характеризується великою кількістю підгалузей, що входять до її складу: житлове господарство, комунальна енергетика, міський електротранспорт, дорожнє господарство, санітарне очищення міст (вуличне прибирання, будинкова очистка з утилізацією твердих побутових та харчових відходів), зелене господарство, ремонтно-будівельне виробництво, монтаж, капітальний ремонт та експлуатація ліфтового господарства, власна промисловість і капітальне будівництво, проектні, конструкторсько-технологічні та науково-дослідні роботи, технічна інвентаризація основних фондів тощо [2, с.10];

по-друге, житлово-комунальне господарство представлене природними монополіями, основну частку в структурі яких складають ринки послуг централізованого теплопостачання, водопостачання та водовідведення [1, с.67]. Ефективне функціонування природних монополій у сфері комунального господарства є

необхідною умовою та запорукою підвищення якості надання послуг та задоволення потреб населення.

Проблемам функціонування природних монополій і методам підвищення їх економічної і фінансової стабілізації приділяють увагу такі вітчизняні вчені, як В. Базилевич, В. Гавриленко, В. Геєць, І. Лукінов, Г. Филюк, Т. Футало та інші. Проте, на сьогодні в Україні існує чимало невирішених проблем у сфері розвитку ЖКГ, що зумовлює актуальність статті.

Метою статті є аналіз існуючих проблем в житлово-комунальному господарстві та окреслення перспектив його подальшого розвитку в Україні.

Фактично, на сучасному етапі у галузі ЖКГ існує дві групи проблем: технологічні та економіко-правові. Серед ключових технологічних проблем, насамперед, необхідно виділити такі:

1. Зношеність основних фондів, яка на кінець 2010 року становила 65-70% [3]. Це, насправді, вражаюча цифра, яка свідчить про те, що основні фонди не оновлюються протягом багатьох років. Зазначимо, що у Загальнодержавній Програмі реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки, затвердженій Законом України від 11 червня 2009 року N 1511-VI вказано, що кожен третій житловий будинок потребує капітального ремонту. В аварійному стані перебуває більше третини водопровідно-каналізаційних та теплових мереж, близько 30% теплопунктів, понад 20% мостів та шляхопроводів. Потребує заміни 87% рухомого складу міського електричного транспорту, 70% автотранспорту, який використовується у сфері благоустрою, близько 40% насосного обладнання та котлів, понад 20 тис. ліфтів тощо. Нестача власних і бюджетних фінансових ресурсів не сприяє вирішенню існуючих проблем в галузі, а їх неефективне використання та відсутність дієвого механізму залучення додаткових коштів не можуть забезпечити технічного переоснащення комунальної інфраструктури. Вирішенню цих проблем, безперечно, допоможе удосконалення підходів до фінансового забезпечення виконання Програми, приведення її у відповідність із загальнодержавними пріоритетами, дотримання ефективного використання бюджетних коштів під час реалізації державної політики розвитку ЖКГ, розробка ефективних механізмів залучення позабюджетних коштів, зокрема коштів міжнародних фінансових установ та організацій, реформування житлово-комунального господарства [10].

2. Застарілість виробничих технологій, яка, в свою чергу, призводить до значних витрат води та теплової енергії. Наприклад, тепловтрати під час транспортування досягають 40%; середня величина втрат води в мережах становить 38,5%, а в деяких регіонах перевищує 50% [4; 5, с.61].

3. Щорічне зростання аварій на тепломережах та водопроводах комунального господарства. Наведемо деякі факти: якщо, наприклад, на початку 90-х років у середньому по Україні на 100 км комунальних мереж припадало 30-40 аварій, то на кінець 2010 р. цей показник збільшився до 10-20 на мережах теплового постачання, та до 180 аварій на 100 км водопроводу. Свій експлуатаційний термін відпрацювали 26%

водопровідних мереж, в аварійному стані знаходяться 34% каналізаційних мереж, 49% магістральних та 43% теплових мереж [4]. Як приклад, наслідком цієї ситуації була масштабна катастрофа у місті Алчевську, коли взимку лікарні, дитсадки, школи залишилися без опалення та води. Під загрозою опинилося здоров'я і життя тисяч громадян України. При цьому, ці окремі явища можуть перетворитися на закономірність, оскільки вся галузь житлово-комунального господарства знаходиться в аварійному стані.

Ситуація, що склалася у сфері ЖКГ не є простим результатом тільки технологічних проблем. Очевидно, вона є наслідком наявності в галузі економіко-правових негараздів. Зокрема, однією з головних причин таких негараздів у галузі житлово-комунального господарства є, безумовно, недосконалість нормативно-правової бази, адже саме вона являється регулятором економічних відносин у цій сфері. На сьогодні майже всі закони, які прийняті і діють у вищезгаданій сфері, не є досконалими. Якщо проаналізувати діюче законодавство, то можна зробити висновок, що більшість нормативно-правових актів спрямована на вирішення поточних проблем галузі, таких, як –реструктуризацію боргів, соціальній захист населення, регулювання тарифів і т.д. Але для того, щоб досягти реальних зрушень у сфері ЖКГ, цих заходів недостатньо, оскільки галузь потребує реального переоснащення основних фондів, капітального ремонту та якісної заміни водо- та тепломереж. Цілком зрозуміло, що на вирішення цих проблем необхідні значні фінансові ресурси.

Розроблена дієва нормативно-правова база має не тільки забезпечити регулювання відносин у цій сфері, але й сприяти приходу у галузь реальних інвесторів, які б не боялися вкладати кошти у її розвиток і були впевнені в тому, що ці кошти їм повернуться. Залучені інвестиції у сферу ЖКГ забезпечать оновлення значної частини виробничих фондів, а відтак, й забезпечать значну економію витрат водо- та теплоенергії. Інвестором може виступити як держава, так і бізнес-структури. На думку Федоренка В.Г., малоефективне проведення інвестиційних процесів в Україні та повільне і деформоване втілення новітніх технологій призведе до негативних виробничих та соціальних наслідків, які можуть перетворитися в загрозу національної безпеки [6].

Не менш проблемним аспектом у галузі залишається високий рівень монополізації сфери надання послуг та низький розвиток конкуренції у даному секторі. З огляду на це, держава повинна всіляко підтримувати та розвивати конкурентне середовище у цій сфері, оскільки це один із перспективних шляхів розвитку галузі. При цьому варто враховувати позитивний досвід європейських країн. Наприклад, свого часу, деякі країни надали можливість приватним структурам надавати навіть ті комунальні послуги, які належать до сфери впливу природних монополій. Так, у 1989 році уряд Великобританії передав приватним компаніям усі системи постачання питної води та системи каналізації. В свою чергу, приватні фірми, залучили інвестиції для впровадження сучасних технологій обробки питної води та очищення стічних вод, а також створили стимули для працівників підприємств до ефективної праці. Ці заходи

дали змогу не тільки суттєво скоротити втрати води та споживання електроенергії, а й забезпечити цілодобове водопостачання у всій країні і дотримуватися стандартів Європейського союзу щодо якості питної води та очищення стічних вод [7].

Як показує практика, конкуренція завжди була і залишається рушійною силою економічного прогресу. Тому, одним з головних завдань держави має бути забезпечення реального впливу конкуренції на економічні процеси, контроль за діяльністю монополістичних структур щодо якості надання послуг, а також цін на них. На нашу думку, необхідно кардинально змінити підходи до вирішення проблеми монополізму у сфері ЖКГ, що повинно передбачати наступні заходи:

по-перше- використовувати передовий досвід розвинених країн у даній галузі. Як згадувалося раніше, у більшості з них існують тисячі приватних малих підприємств, які співпрацюють із споживачами на основі прямих договорів, де чітко прописані вимоги замовників до якості й строків проведення певних видів робіт та послуг;

по-друге- створювати умови для появи таких приватних підприємств, які будуть готові надати споживачам якісні послуги. Конкуренція буде спонукати такі підприємства до вдосконалення якості робіт, оскільки від цього залежатиме їх прибуток. Така практика є вкрай необхідною для України, оскільки виникне ефективне ринкове середовище, монополісти не зможуть диктувати свої умови, а договірні ціни будуть влаштовувати переважну більшість як виконавців, так і споживачів [8, с.78];

по-третє - використовувати можливості громадських організацій та органів місцевого самоврядування для проведення моніторингу діяльності господарюючих суб'єктів у даній сфері з метою визначення реально існуючих проблем у житловому та комунальному господарстві.

Ще однією важливою проблемою є непрозорий та недосконалий механізм формування цін та тарифів на послуги ЖКГ. Очевидно, що більшу частку на ринку надання послуг у житлово-комунальному секторі займають природні монополії, а отже, суспільство не в змозі прослідкувати економічну обґрунтованість цін і тарифів. Це пояснюється відсутністю соціальних державних стандартів. Ціни на послуги невпинно зростають, а рівень доходів населення є дуже низьким. Парадоксальним є те, що урядовці не можуть чітко роз'яснити, за які саме послуги сплачує населення. Експерти Фонду національної безпеки у своїх дослідженнях наголошують, що починаючи з моменту отримання незалежності, щороку вартість послуг зростала практично на 50%. Якщо в 1991 р. українці сплачували за послуги ЖКГ лише 10% від їх вартості, то вже до 1998 р. вони стали оплачувати їх повністю. Нещодавно Уряд України прийняв рішення про поетапні зміни комунальних тарифів протягом 2011р., в залежності від ситуації на ринку комунальних послуг. Згідно з цим рішенням з 1 лютого 2011р., тарифи для населення на холодну воду та водовідведення зросли на 10-18%, і , відповідно, з 1 березня 2011р. збільшилася вартість гарячої води та її відведення – в середньому на 23-28% порівняно з січневими тарифами. Ціни на тарифи збільшилися не тільки у столиці, а й по всій Україні. Офіційною причиною зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, а саме на теплопостачання та гарячу воду, є збільшення ціни на

природний газ на 50%. Насправді ж підвищення житлово-комунальних тарифів у 2011р. буде наймасштабнішим за п'ять останніх років. До цього найбільше підвищення відбулось у 2006 — на 66,5% [10]. За даними Держкомстату України можна проаналізувати, як змінювались основні види тарифів протягом останніх п'яти років (табл. 1).

Таблиця 1. Індекс споживчих цін на житлово-комунальні послуги(до грудня попереднього року) у 2006-2010 рр.

Показник	Вага в ІСЦ у 2010 році, %	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до2005,%
Загальний ІСЦ	100	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	194,5
Житлово-комунальні витрати, у т.ч.	10,805	166,5	112,3	128,2	108,2	113,8	295,2
Кварт. плата	1,027	149,2	123,1	135,7	124,9	104,4	325,0
водопостачання	0,592	150,0	117,8	140,6	127,9	106,4	338,1
Водовідведення	0,274	162,0	118,3	145,1	140,3	107,1	417,8
Електроенергія	1,406	156,1	100,0	100,0	100,0	100,1	156,1
Природний газ	1,743	180,6	100,0	154,1	100,0	150,0	417,5
Гаряча вода, центральне опалення	2,399	214,6	115,1	130,7	106,7	106,2	365,8
Утримання і ремонт житла	1,409	115,5	111,0	120,1	105,9	102,2	160,9

Розраховано за даними Державного комітету статистики України.

Слід зазначити, що індекс споживчих цін за попередні п'ять років зростав у півтора рази швидше, ніж загальний індекс споживчих цін (табл.). Найбільше зростання тарифів спостерігається на природний газ і водовідведення (майже в 4,2 рази), найменше — на електроенергію (у 1,56 рази) [10]. На сьогодні, однією з причин такого стану є різке посилення інфляції. Але основними причинами підвищення тарифів стали збільшення ціни на газ, а також спроба урядовців привести ціни та тарифи до економічно обгрунтованих, оскільки, за їх словами, тарифи не покривають собівартості наданих послуг.

Таким чином, підводячи підсумки, зазначимо, що галузь житлово-комунального господарства, яка потерпає від серйозних негараздів є однією з найважливіших сфер діяльності у секторі національної економіки. Зокрема, всі проблеми, що існують в галузі, мають системний, та взаємопов'язаний характер, за якого одна проблема зумовлена іншою. Всі спроби, які Уряд України намагався реалізувати для того, щоб забезпечити соціально прийнятний рівень навантаження на бюджети домогосподарств та досягти належної якості надання послуг, не дали позитивних результатів. Вищеперелічені проблеми свідчать про те, що стан галузі ЖКГ з кожним роком стає все більш незадовільним. Тому, з огляду на актуальність і гостроту проблематики, очевидною стає необхідність прийняття радикальних рішень, які б дозволили запобігти наростаючому фізичному руйнуванню інфраструктури галузі ЖКГ. На нашу думку, першочерговим перспективним напрямом підвищення ефективності

функціонування галузі в цілому є її реформування, важливу роль у забезпеченні якого відіграє держава та муніципальні структури. Об'єктивно необхідною умовою подальшого розвитку галузі має стати державна політика реформування, яка спрямує свої дії на створення ефективного механізму залучення інвестицій у сферу комунального господарства, що, в свою чергу, допоможе забезпечити оновлення основних фондів та технічне переоснащення галузі. Ми вважаємо, що саме застарілість технологій призвела галузь до межі руйнування.

Оскільки, основними джерелами фінансування галузі залишаються кошти державних та місцевих бюджетів, яких катастрофічно не вистачає, держава повинна знайти альтернативні джерела фінансування, якими можуть слугувати кошти іноземних та приватних інвесторів, кредитні ресурси тощо. Ще одним важливим аспектом має стати забезпечення збалансованого розвитку тепло-, водо-, енерго-, газопостачання та водовідведення. Не менш важливим, на нашу думку, є ефективний контроль за використанням людських, грошових та матеріальних ресурсів. Тому держава повинна впровадити дієві механізми реалізації контролюючих функцій у сфері житлово-комунального комплексу. Завдяки систематичному проведенню моніторингів органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями буде можливість реально оцінити технічний стан інфраструктури житлово-комунального господарства. Особливо актуальним завданням є вдосконалення нормативно-правової бази та впровадження державних соціальних стандартів. Це стало б гарантом якості надання послуг та, водночас, захистило б права споживачів цих послуг. Розробка комплексної програми переходу до економічно обґрунтованих цін і тарифів та прозорість системи формування тарифів надасть можливість населенню зрозуміти, як розраховуються тарифи і за які послуги вони повинні сплачувати.

Важливого значення набуває поступова демонополізація галузі ЖКГ та створення умов для посилення конкуренції у цьому секторі; залучення приватних структур для надання певних робіт та послуг.

Література:

1. Базилевич В.Д., Филюк Г.М. Природні монополії: Монографія. – К.: – Знання. – 2006. – 367с.
2. Димченко О.В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі:аналіз, проектування, управління: Монографія: Харків: - 2009. – 340с.
3. Офіційний сайт Міністерства з питань житлово-комунального господарства України – [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.minjkg.gov.ua/.
4. Напрями реформування житлово-комунального господарства в Україні – [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://politiko.ua/blogpost49527.
5. Славута О., Матвєєва Н. Обґрунтування інвестиційної складової тарифу на послуги водопостачання // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. – 2009. – №87. – с. 60-65.

6. Федоренко В.Г. Інвестування [Електронний ресурс] /В.Г. Федоренко // Економіка та держава.- 2010.- № 12- Режим доступу: http://www.economy.in.ua.
7. За матеріалами фонду "Демократичні ініціативи" та Української освітньої Програми ринкових реформ - [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.proxima.com.ua.
8. Волинський Г. Про деякі напрями реформування житлово-комунального господарства в Україні.// Економіка України - 2009, - №11 – с.78-79
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/
10. Ревенко А. Цінові хіти 2011-го— гречка і нові тарифи ЖКГ [Електронний ресурс] /А. Ревенко // Дзеркало тижня. Україна.- 2011.- № 5.- Режим доступу: http://www.dt.ua/newspaper/articles/
11. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства України на 2009-2014 роки» від 24 червня 2004 р. N 1869-IV (із зм. та доп.) - [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.